

บทที่ ๔

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

กลอนสวคเป็นคำเรียกวรรณกรรมประเภทหนึ่ง หมายถึงวรรณกรรมคำกาพย์ ที่นำมาสวคอ่านเป็นทำนองสวค วรรณกรรมเหล่านี้แบ่งด้วยกาพย์ชนิดต่างๆ คือ กาพย์^{๒๔} ซึ่งอาจเรียกว่า กาพย์ดูรางคนางค์ พิลาป และโรทรคติ กาพย์^{๑๖} ได้แก่ กาพย์มัจฉา และมหาเสนา กาพย์^{๑๑} ได้แก่ กาพย์ยานี และอาจเรียกว่า นางกรวย กาบรถข้าว พิลาปสังกา กาบ เอวัง และไอโอม นอกจากนี้ยังมีคำประพันธ์ที่เรียกว่า ปฐมมัย มัจฉาคลึง ชินวร คัมภีรา เยสันตา ห้าคำ รัก-เรง พรต และไชโย กาพย์-กลบท และคำประพันธ์ที่ไร้เหหรือขับแทรกอยู่ด้วย

กลอนสวคเป็นวรรณกรรมวิค เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ยุคสมัยของกลอนสวคสันนิษฐานว่าเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และยุคที่รุ่งเรืองของกลอนสวคน่าจะเป็นสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายซึ่งคำประพันธ์ประเภทกาพย์ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ไม่เพียงแต่ในฐานะรูปแบบคำประพันธ์ของชาวบ้านเท่านั้น แต่แพร่หลายในราชสำนักจนมีการพัฒนากาพย์ให้มีความไพเราะถึงขีดสุด โดยเฉพาะกาพย์ยานี

กลอนสวคมีความสัมพันธ์กับประเพณีการสวคอ่านของไทยและเกี่ยวข้องกับการสวคมหาชาติ การสวคพระมาลัยและการสวคไอเอื้อวิหาราย และการแสดงทางศาสนาอื่นๆ ได้แก่ จำอวดพระ การสวคคฤหัสถ์ และการสวคล่า จากการศึกษาเปรียบเทียบประเพณีการอ่านของภาคกลางประเพณีการอ่านในภูมิภาคอื่นๆ ได้แก่ ประเพณีการอ่านของภาคอีสานคือ การอ่านหนังสือผูกและการสวคสรภัญญ์ ประเพณีการอ่านของภาคใต้คือ การสวคค่าน การสวคพระมาลัยและการสวคหนังสือ ประเพณีการอ่านของภาคเหนือคือ การเล่าคร่าวหรือคร่าวขอ อาจสรุปได้ว่า ประเพณีการอ่านวรรณกรรมของไทยในภูมิภาคต่างๆ ในอดีตมีลักษณะร่วมกันคือมีกำเนิดจากวิค ต่อมาจึงแพร่ออกไปยังบ้านเรือน เมื่อมีพิธีแต่งงานศพหรือเมื่อมีเวลาว่างจากการงาน ผู้สวคเดิมเป็นพระ ต่อมาเมื่อมีขรว่าวซึ่งเคยบวชเรียนและสามารถอ่านหนังสือออกเป็นผู้สวค วรรณกรรมที่นำมาสวคเป็นร้อยกรอง

ทำให้สวดอ่านมีท่วงทำนองไพเราะเพราะพริ้ง ส่วนฉันทลักษณ์นิยมแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ภาคกลางและภาคใต้นิยมกาพย์ ภาคอีสานนิยมกลอนอ่าน ภาคเหนือนิยมคร่ำวซอ วรรณกรรมที่นิยมอ่านเฝ้านิยมชาดกที่มุ่งให้คติธรรมและนิทานพื้นบ้าน ต่อมา มีการแต่งเรื่องเลียนแบบชาดกและมีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นเรื่องจักรวาลศาสตร์ งามากขึ้น

ก้นฉันทลักษณ์เขียนกลอนสวดแสดงถึงวัฒนธรรมทางหนังสือของชาวบ้านในอดีต ได้แก่ ประเพณีการสร้างหนังสือและการให้ความสำคัญกับก้นฉันทลักษณ์เขียน ประเพณีอรรถวิพากษ์ของผู้แต่งและผู้คัดลอก ประเพณีก้านการสวดปฐมนิทานของผู้แต่งและผู้คัดลอก ประเพณีการสวดอ่านและบรรยายการสวดอ่าน และที่สำคัญที่สุดคือชี้ให้เห็นลักษณะธรรมชาติของกวีบทที่วิวัฒนาการไปตามกระบวนการคัดลอกและการสวดอ่าน

จากการสำรวจและศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดที่เป็นก้นฉันทลักษณ์เขียนในแผนกเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติและจากแหล่งอื่นๆ อาจจำแนกกลอนสวดได้เป็นสองประเภทคือ กลอนสวดประเภทสอนคติธรรมโดยตรงและกลอนสวดประเภทสอนคติธรรมโดยอ้อม ในค้ำที่มา กลอนสวดประเภทสอนคติธรรมโดยตรงนำเนื้อเรื่องมาจากพระสูตรในพระไตรปิฎก ได้แก่ มหาปรินิพพานสูตร ในพระสุกคัมภีฏิก ที่มินิกาย มหาวรรค ในอาพาธสูตร ในอังคุตตรนิกาย หสกนิบาต พระสุกคัมภีฏิก จากสักกปัญหสูตร ในพระสุกคัมภีฏิก ที่มินิกาย มหาวรรค เป็นต้น

กลอนสวดประเภทสอนคติธรรมโดยอ้อม หมายถึงกลอนสวดที่มุ่งเสนอคติธรรมโดยยกตัวอย่างเปรียบเทียบเป็นชาดกหรือนิทานพื้นบ้านหรือเรื่องที่แต่งเลียนแบบชาดก ในค้ำที่มานำเนื้อเรื่องมาจากนิบาตชาดก ชาดกนอกนิบาต อรรถกถาธรรมบท นิทานพื้นบ้านหรือวรรณกรรมอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีกลอนสวดที่แต่งเลียนแบบชาดกอีกด้วย

องค์ประกอบร่วมของกลอนสวดทั้งสองประเภท ได้แก่ องค์ประกอบค้ำบท ไหว้ครู อรรถวิพากษ์ของกวีและผู้คัดลอก บรรณารักษ์หรือปัจจุบันวิฑู เนื้อเรื่อง ประชุมชาดกหรืออวสานบท และหมายเหตุท้ายเรื่อง

กลอนสวดในฐานะวรรณกรรมประเภทหนึ่งมีกติกาวรรณกรรม ได้แก่ การเป็น

วรรณกรรมคำสอนของวิก การดำเนินเรื่องแสดงถึงแนวคิดที่ว่าชีวิตถูกกำหนดแล้วด้วย นุรพกรรม และชีวิตประกอบด้วยการประกอบทั้งสองด้านคือทุกข์และสุข การเล่าเรื่องใน กลอนสวคิไววิธีการเล่าเรื่องให้ผู้ฟังรู้วิถีชีวิตของตัวละครล่วงหน้า และใช้กลวิธีให้ผู้สวคิเป็นผู้เล่าเรื่องโดยที่สัมผัสไปมาระหว่างโลกแห่งจินตนาการและโลกแห่งความจริง นอกจากนี้ อนุภาคในกลอนสวคิเรื่องต่างๆยังมีลักษณะเป็นสหบท กล่าวคือเป็นการผสมผสานอนุภาคต่างๆ ซึ่งเคยได้ยินได้ฟังมาแล้วในกลอนสวคิและวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ

กลอนสวคิประเภทสอนคิธรรมโดยตรง เสนอแนวคิดเรื่อง ไตรลักษณ์และอนิจจังสัญญา แสดงถึงความสำคัญของพระธรรม แนวคิดเรื่องทานบารมี และยังมีแนวคิดเกี่ยวกับพระเจ้า ของฮินดูและโหราศาสตร์ปะปนอีกด้วย

ส่วนกลอนสวคิประเภทสอนคิธรรมโดยอ้อมซึ่งใจองคัมภีร์ประกอบต่างๆของเรื่อง ได้แก่เนื้อเรื่อง ตัวละคร ความขัดแย้งและแนวคิดต่างๆนำไปสู่คิธรรมทางพุทธศาสนาเป็นการสอนคิธรรมพร้อมทั้งให้ความบันเทิงไปในเวลาเดียวกัน ความขัดแย้งในกลอนสวคิประเภทนี้อาจวิเคราะห์ได้เป็นสามระดับ คือ ความขัดแย้งระดับครอบครัว ระดับสังคมและระดับปรัชญาหรือศีลธรรม ความขัดแย้งระดับครอบครัวได้แก่ความขัดแย้งระหว่างเมียน้อยเมียหลวงซึ่งพบมากที่สุดในการกลอนสวคิประเภทนี้ ความขัดแย้งระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง ความขัดแย้งระหว่างพ่อคากับลูกเขย แม่ผัวกับลูกสะใภ้และความขัดแย้งระหว่างลูกเขยด้วยกันเอง ส่วนความขัดแย้งระดับสังคมเป็นความขัดแย้งค้ำฐานะทางชนชั้น และความขัดแย้งค้ำนคิธรรมได้แก่ความขัดแย้งระหว่างความดีกับความชั่วหรือฝ่ายธรรมะกับฝ่ายอธรรมซึ่งจะต้องคลี่คลายลงด้วยกฎแห่งกรรมที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" ในโลกของกลอนสวคิ กฎแห่งกรรมต้องสนองผลอย่างฉับพลัน กรรมจะสนองตัวละครฝ่ายร้ายอย่างเห็นทันตาในชาตินี้

ค้ำนลักษณะตัวละครในกลอนสวคิประเภทสอนคิธรรมโดยอ้อม ตัวละครมีลักษณะเป็นตัวละครค้ำนเดียว และแบ่งเป็นตัวละครฝ่ายร้ายและฝ่ายดี ตัวละครฝ่ายดีซึ่งเป็นชายจะประกอบค้ำยรูปสมบัติและคุณสมบัตินี้ต่างๆ ได้แก่ ความเป็นผู้มีบุญญาธิการหรือเป็นหน่อโพธิสัตว์ เป็นผู้มีค้ำงกล้าสามารถในการรบหรือมีของวิเศษ เป็นผู้มีคุณธรรมหรือรู้ธรรมะเป็นอย่างดี อย่างดี และมีภรรยาหลายคน ค้ำนฐานะทางสังคมมักเป็นโอรสกษัตริย์ มีตัวละครที่

ผลกระทบจากเทคโนโลยีด้านการพิมพ์ทำให้การสวดอ่านล้นน้อยลงจนเสื่อมสลายไปในที่สุด พฤติกรรมการอ่านเปลี่ยนจากการ "อ่านด้วยหู" มาเป็นการ "อ่านด้วยตา" หรืออ่านไม่ออกเสียงเสียง แม้จะมีการจัดพิมพ์กลอนสวดออกเผยแพร่และมีการแต่งวรรณกรรมคำกาพย์ชนากบิทยาวโดยดัดแปลงจากกลอนสวดของเดิม แต่ปรากฏการณ์เหล่านี้มิได้สนับสนุนให้กลอนสวดเฟื่องฟูขึ้น เพราะเมื่อประเพณีการสวดอ่านเสื่อมสลายลง กลอนสวดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีการสวดอ่านก็เสื่อมสลายลงด้วยและกลายเป็นรูปแบบวรรณกรรมประเภทหนึ่งในอดีตในเวลาต่อมา

การศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นการศึกษาในระดับมหภาค เนื่องจากเป็นการศึกษาโดยเน้นประเภทวรรณกรรม ในขั้นต่อไปควรจะได้มีการวิจัยในระดับจุลภาค กล่าวคือ ศึกษากลอนสวดในแต่ละเรื่องโดยละเอียดทั้งในด้านการเปรียบเทียบสำนวนและฉันทลักษณ์ของคัมภีร์ตัวเขียนกลอนสวดเรื่องเดียวกัน

นอกจากนี้ควรมีการศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดของภาคกลางเปรียบเทียบกับวรรณกรรมเรื่องเดียวกันที่มีอยู่ในภูมิภาคอื่นๆ เพื่อให้เข้าใจวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งจะช่วยให้สามารถเปรียบเทียบลักษณะของวรรณกรรมชาวบ้านในแต่ละภูมิภาคของไทยได้อีกด้วย

ในส่วนตัวของผู้วิจัย วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นเพียงการศึกษาวิจัยขั้นแรกที่มุ่งสำรวจและวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดของภาคกลางอันจะเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการวิจัยในระดับต่อไป ผู้วิจัยมุ่งหวังที่จะสานต่อวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ทั้งในค่านับวิวรรตคัมภีร์ตัวเขียนกลอนสวดออกเผยแพร่ การขยายขอบเขตของการศึกษาโดยรวมรวบรวมข้อมูลจากท้องถิ่นอื่นๆ นอกเหนือไปจากข้อมูลคัมภีร์ตัวเขียนที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ การวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดในแง่มุมที่น่าสนใจอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ทฤษฎีวรรณกรรม ทั้งนี้ด้วยความเชื่อมั่นว่า อวสานบทของงานวิจัยในฐานะทวิบท (Text) บทหนึ่ง มิใช่การจบสิ้นโดยสมบูรณ์ หากเป็นเพียงบทส่งท้ายเพื่อนำไปสู่การเริ่มต้นของทวิบทต่อไปเท่านั้น